

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 33

Заснований в 1996 році

Рівне – 2005

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 33. — Рівне: РДГУ, 2005. — 138 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки, теорії і методики трудової підготовки, профорієнтації, виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №5 від 30.12.2005 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 4.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2005

Випуск 33, 2005. Наукові записки РДГУ.

УДК: 37. 035. 3

М.С. Янцур

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Резюме. У статті розглядаються концептуальні положення розбудови системи трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів України на сучасному етапі становлення незалежної держави.

Ключові слова: трудова підготовка, трудове навчання, трудове виховання, професійна орієнтація, професійне навчання, суспільно корисна трудова діяльність, продуктивна праця, науково-технічна і прикладна художня творчість, сільськогосподарське дослідництво.

Для України Європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентної спроможності товарів, вихід на світові ринки, насамперед ринок ЄС. У зв'язку з цим виникають питання, як саме в сучасних умовах формувати навчальну діяльність, здійснювати трудову підготовку учнів загальноосвітніх шкіл, чому навчати і як навчати, які нові завдання виникають на даному етапі розвитку освіти і які шляхи їх вирішення. Сьогодні відповіді на ці запитання ми повинні знаходити не тільки у вітчизняному досвіді виховання, але й враховувати європейські освітні здобутки, які дозволяють освітнім установам і тим, хто навчається, визначати шляхи здійснення трудової підготовки своїх вихованців.

В умовах Європи і світу, що характеризуються великою складністю, швидкими й не передбачуваними змінами, величезним прогресом знань, збільшенням джерел інформації та розвитком нових технологій, концепцію трудової підготовки учнів загальноосвітньої школи в Україні треба переглянути і реформувати, включивши до неї на додаток наукового і технічного компонентів критичний та моральний виміри. Це стало особливо потрібним в умовах безпрецедентного розвитку науки, техніки й економіки та їхнього безпосереднього впливу на повсякденне життя і обов'язки людей як громадян.

Тому трудова підготовка школярів сьогодні не може бути аморфною. Вона повинна будуватися за певною системою, єдиною методикою, єдиними педагогічними вимогами, що враховують європейський шлях нашої країни. По-перше, необхідно уявити, яка діяльність повинна бути організована, за допомогою яких засобів, і визначити зміст власної діяльності. По-друге, створити умови для цієї діяльності, подумати, чи зможе держава на даному етапі її розвитку забезпечити ці умови. Тому якщо ми прагнемо реформувати трудову підготовку школярів, то починати слід з розбудови її концепції, тобто системи провідних загальних положень, що й закладено у Державному стандарті освітньої галузі „Технологія” [2; 3]. Перш за все необхідно визначити сутність, мету, завдання, функції та зміст системи трудової підготовки, базові компоненти та принципи її функціонування, основні умови реалізації.

Спираючись на ретроспективний аналіз системи трудової підготовки учнівської молоді, яка в різні часи розроблялася відомими вченими-педагогами [1; 6; 7] та враховуючи її сучасний стан і перспективи розбудови [4; 5; 7], розглянемо основні засади та особливості концепції трудової підготовки школярів.

1. Сутність, мета, завдання та особливості трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Під трудовою підготовкою розуміють інтегральний процес і результат виховання в підростаючого покоління любові та відповідального ставлення і готовності до праці, як вищої цінності людства й суспільства, розвитку потреби в творчій трудовій діяльності, здійснення політехнічної освіти при вивченні основ наук, трудового навчання і виховання, професійної орієнтації, професійного навчання, продуктивної праці, позакласної роботи з науково-технічної і прикладної художньої творчості та сільськогосподарського дослідництва, як основних компонентів цієї системи.

Мета трудової підготовки полягає у формуванні в учнів стійкої мотивації до трудового способу життя в різних сферах життєдіяльності людини, технічно, технологічно, економічно, екологічно освіченої особистості, підготовленої до життя та активної творчої трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, вихованні трудової культури та розвитку інтелектуальних, психофізіологічних, фізичних і духовних якостей особистості школярів, забезпеченні умов для їх професійного самовизначення та самореалізації, здійсненні допрофесійної та професійної підготовки за їх бажанням із урахуванням індивідуальних можливостей.

Трудова підготовка дозволяє реалізувати всі загальноосвітні завдання сучасної школи через розкриття суті й змісту найпотужнішого пласту людської культури – виробництва. Ці завдання знайшли значне відображення у Державному стандарті освітньої галузі „Технологія”. Але трудова підготовка учнів здійснюється і в процесі реалізації всіх інших освітніх галузей, і в позаурочний час та в позашкільних навчально-виховних закладах. Тому на всіх своїх етапах і в усіх формах у відповідності з віком, специфікою функціональних можливостей, психологічного розвитку і соціального та гендерного статусу учнів трудова підготовка повинна забезпечувати:

- виховання і самовиховання працелюбності, формування потреби в праці, усвідомленого, творчого ставлення до неї, прагнення і вміння постійно вдосконалюватись у своїй трудовій діяльності на основі загальнолюдських цінностей;

- формування політехнічного світогляду та відповідного рівня техніко-технологічної, економічної, екологічної освіти, спираючись на закони та закономірності розвитку природи, суспільства, виробництва і

людини, ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями та різними напрямками предметно-перетворювальної діяльності й підготовка до її здійснення через залучення до різних видів діяльності;

- розвиток професійно важливих якостей особистості, загальних (інтелектуальних, психофізіологічних, творчих, фізичних та ін.) і спеціальних (математичних, технічних, художніх та ін.) здібностей та комплексу особистих якостей, потрібних людині як суб'єкту сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства;

- створення умов для забезпечення активного, мобільного, свідомого, особистісно-орієнтованого професійного самовизначення та трудового становлення особистості;

- виховання активної життєвої позиції, самостійності, професійної адаптивності, готовності до безперервної професійної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потреби ініціативно і творчо включатися в систему ринкових економічних відносин, підприємницьку діяльність;

- формування культури особистості у всіх її проявах (культури праці, естетичної, економічної, екологічної, гігієнічної, правової, побутової та ін.), навичок раціонального ведення домашнього господарства, відповідальності за результати власної діяльності;

- створення умов для реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання, виховання і розвитку особистості.

Багатоаспектність завдань по-різному реалізується в тих чи інших компонентах трудової підготовки. При цьому в центрі педагогічної діяльності знаходиться особистість учня, яка постійно розвивається. Але він розглядається не як об'єкт цього процесу, який має певну сукупність рис і якостей, а як суб'єкт, який керується у своїй діяльності власними мотивами. Тому спрямованість всіх компонентів трудової підготовки акцентується на трудовому вихованні та самовихованні, що передбачає, перш за все, формування ціннісного відношення до праці, до людей праці, навколишнього середовища, професіоналізму і високої дисципліни праці, людської гідності та особистої відповідальності, розвитку трудової активності, підприємливості та самостійності у поєднанні з правовою і соціальною відповідальністю.

Різноманітність педагогічних умов у школах різних типів (звичайна, малокомплектна, школа-інтернат, школа-комплекс, гімназія, ліцей, конфесійні недільні, сільськогосподарські школи тощо) та демократизація нашого суспільства вимагають в змісті освіти і трудової підготовки учнів більш повного врахування характерних особливостей та умов її функціонування: специфіку способу життя та побуту, особливості сучасного багатокладного виробництва; соціальне, природне та предметне середовище, що оточує; малу наповненість більшості шкіл; низький рівень навчально-матеріальної бази трудового навчання; регіональні, національні, демографічні та інші характерні ознаки навчального закладу.

2. Основні підходи та принципи трудової підготовки школярів як системи.

Вирішення завдань трудової підготовки вимагає додержання наукового підходу до організації цього процесу, тобто врахування об'єктивних закономірностей його перебігу, взаємодії системи чинників (раціональність, об'єктивність, наукова картина світу), що детермінує його. Ефективність трудової підготовки школярів значною мірою визначається реалізацією діяльнісного підходу, відповідно до якого у структурі особистості виникають і закріплюються передусім новоутворення, у "конструювання" яких індивід вкладає свої почуття, власну працю, енергію, конкретну дію, виявляючи цілеспрямовану активність.

У трудовій підготовці важливого значення набуває особистісно-орієнтований підхід, коли у центрі освітньо-виховного процесу стоїть особистість учня, необхідність її розвитку з урахуванням інтересів дитини, її потреб та можливостей, прав і суверенітету. При цьому співвідношення особистісних і ситуативних факторів розглядається як співвідношення особистісних якостей та об'єктивних вимог діяльності, у якій учень керується власними мотивами.

Необхідною умовою трудової підготовки є системний підхід, який передбачає розгляд цілісного багаторівневого, ієрархічного, взаємозалежного, детермінованого, відкритого процесу трудової підготовки учнів у його постійному розвитку і саморозвитку.

Завдання, зміст, форми і методи трудової підготовки особистості підпорядковані ряду принципів, серед яких найважливішими є принципи політехнічної освіти і поєднання навчання з продуктивною працею, які повинні бути зорієнтовані на потреби індивіда, його розвиток і самовизначення, щоб виробництво отримало професійно мобільного працівника, а суспільство повноцінну особистість. Крім того, реформування процесу трудової підготовки повинно ґрунтуватися на принципах гуманізації та демократизації, диференціації та індивідуалізації, самоактивності та саморегуляції, науковості, системності, наступності та безперервності, комплексності й міждисциплінарної інтегрованості, культуровідповідності, варіативності тощо, які передбачають:

- гуманізацію та демократизацію трудової підготовки, що забезпечує рівноправність, але різнозобов'язаність учасників педагогічної взаємодії, їх взаємоповагу, вільний вибір предметно-перетворювальної діяльності та добровільний підхід до вирішення питання про отримання професійної підготовки в школі, що викликає у вихованця позитивне бажання трудитися, врахування інтересів і запитів учнів;

- диференціацію та індивідуалізацію трудової підготовки у залежності від інтересів, нахилів і здібностей учнів при збереженні групових форм організації трудової діяльності школярів;

- самоактивність та саморегуляцію у трудовій діяльності, що сприяє розвитку в учнів суб'єктивних характеристик, формуванню трудової творчої активності, здатності приймати самостійні рішення, що поступово

виробляє активну трудову позицію особистості, почуття відповідального ставлення до предметно-перетворювальної діяльності;

- науковість, що забезпечує підвищення науково-технічного рівня трудової підготовки, перш за все шляхом включення до її змісту доступних високих технологій і новітньої техніки, зв'язаних з використанням електронно-обчислювальних машин, а також завдяки застосуванню нових інформаційних та інтерактивних технологій навчання;

- системність трудової підготовки, згідно з якою даний процес зумовлюється гармонійністю розвитку всіх частин структури трудової підготовки школярів; фрагментарність, односторонність, переоцінка значення одних елементів і нехтування іншими гальмують дію механізмів, які спрацьовують лише за умови наявності всіх компонентів системи у їх тісному взаємозв'язку;

- наступність та безперервність, що вказує на те, що ще у дошкільному та шкільному віці трудова підготовка проходить ряд етапів, протягом яких поступово ускладнюється й урізноманітнюється зміст та напрями розвитку тих утворень, котрі становлять цілісність трудової підготовки особистості. Вона триває протягом усього свідомого життя людини;

- комплексність і міждисциплінарну інтегрованість, що передбачає встановлення в трудовій підготовці тісної взаємодії та поєднання навчального і виховного процесів, різних навчальних предметів та їх інтегрованості, спрямування зусиль найрізноманітніших інституцій – сім'ї, школи, виробництва, громадських спілок, дитячих, молодіжних самодіяльних об'єднань тощо;

- культуровідповідність, що передбачає органічну єдність трудової підготовки з історією та культурою народу, народними трудовими традиціями та звичаями, народними ремеслами й промислами, які забезпечують духовну єдність, наступність і спадковість поколінь;

- варіативність, яка на противагу одноманітності трудової підготовки означає визначення правомірності різних шляхів реалізації єдиної мети і завдань трудової підготовки на основі різних форм трудового і професійного навчання, професійної орієнтації, науково-технічної і прикладної творчості, сільськогосподарського дослідництва з урахуванням реальних місцевих можливостей, національних і регіональних традицій.

3. Компоненти системи трудової підготовки, їх функціонування та взаємозв'язок.

Структурно система трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів поділяється на ряд взаємопов'язаних компонентів, об'єднаних спільністю мети і єдністю управління. Найважливішими компонентами цієї системи є: трудове навчання, трудове виховання, професійна орієнтація, професійне навчання, суспільно корисна, продуктивна праця, науково-технічна і прикладна художня творчість та сільськогосподарське дослідництво.

Трудове навчання – це навчальний предмет, що є складовою частиною системи загальної політехнічної освіти та трудової підготовки учнів. Воно є педагогічно організованою системою закріплення загальноосвітніх знань учнів і формування в них загальнотрудових знань і практичних умінь та навичок застосовувати їх у житті і трудовій діяльності. Трудове навчання сприяє трудовому вихованню, профорієнтації, цілісному розвитку особистості, реалізації її індивідуальних якостей, повноцінному оволодінню взаємозв'язаними способами пізнання і перетворення навколишнього світу. Перебудова трудового навчання передбачає: посилення його творчої спрямованості; підвищення науково-технічного рівня; можливо більш ранню диференціацію в залежності від статевих, вікових та психофізіологічних відмінностей учнів і з урахуванням соціально-економічних та місцевих умов; оптимальне поєднання стабільної інваріантної політехнічної загальнотрудової частини і широко варійованої спеціальної частини; підсилення комплексності, проблемної орієнтованості, спрямованості на оволодіння загальними способами трудової діяльності, застосування новітніх інформаційних виробничих технологій.

Враховуючи специфіку трудової перетворювальної діяльності та її компонентів, предмет трудового навчання повинен вивчатись поетапно: у 1-4, 5-7, 8-9 і 10-12 класах.

Трудове виховання – складова частина виховання підрастаючого покоління, система педагогічного впливу, спрямованого на формування в учнів ціннісного ставлення до праці, до людей праці, результатів трудової діяльності, морально-вольових якостей особистості: чесності, людської гідності та особистої відповідальності, працьовитості, підприємливості та діловитості, совісності та порядності, професіоналізму і дисциплінованості, здатності приймати життєво важливі рішення в ризикованих ситуаціях, мобільності, творчого ставлення до праці, уміння захищати свої права в умовах конкуренції на ринку праці й професій. Воно здійснюється не за допомогою спеціальних заходів, а організацією відповідної діяльності у процесі всієї трудової підготовки, всього навчально-виховного процесу.

Формування вказаних якостей особистості має свою специфіку на кожному етапі трудового розвитку. У молодшому шкільному віці – це виховання стійкого інтересу до праці, дисциплінованості, акуратності, уваги тощо. Трудове виховання в підлітковому віці спрямоване на становлення в структурі особистості соціально значимих мотивів праці, формування наукового і технічного мислення, потреб в творчій праці, працелюбства, активності, самостійності, вміння розв'язувати проблемні ситуації; а в старших класах – здатності орієнтуватися в системі виробничих, ринкових стосунків, формування готовності до продуктивної праці, свідомого вибору професії, морально-вольових якостей, що необхідні в трудовій діяльності тощо.

Професійна орієнтація – цілісна система соціально-економічних, правових, психолого-педагогічних, медико-фізіологічних та виробничо-технічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, мобільного, свідомого особистісно-зорієнтованого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної самореалізації та самоствердження в професійній діяльності. Вона є інтегрованою науково-практичною системою взаємодії (різноманітної на різних вікових етапах розвитку людини) особистості й суспільства, яка об'єднує процеси пізнання і аналізу професій, діагностики психофізіологічних якостей особистості, самоаналізу, самовиховання, виконання професійних проб, вибору або перевибору певного виду трудової діяльності чи конкретної професії, адаптації у професії і тим самим забезпечує формування в учнів професійної перспективи, тобто планування і здійснення особистісного професійного та кар'єрного розвитку.

Профорієнтація повинна здійснюватися послідовно і цілеспрямовано в усіх навчально-виховних закладах, установах, в сім'ї, на підприємствах, у центрах профорієнтації на засадах демократизації та гуманізації, починаючи з дитячого садка і початкової школи. Тому в профорієнтаційній роботі з учнями, яка повинна проводитись інтенсивно з використанням різноманітних форм і методів, можна виділити ряд етапів. На початковому (пропедевтичному) етапі у дитячому садку і початковій школі у дітей повинно бути сформовано позитивне ставлення до себе, суспільства, праці, різних видів професійної діяльності та навколишнього середовища. Ознайомлюючо-пошуковий етап у 5-7 класах повинен забезпечити виявлення і розвиток в учнів інтересів, нахилів і здібностей до певного виду праці та професії, і підведення їх до вибору відповідної сфери самореалізації. На визначальному (базовому) етапі у 8-12 (8-9) класах в учнів повинні бути сформовані стійкі професійні наміри і перспектива на основі особистісно значимого змісту вибору професії та перевибору її в майбутньому.

Професійне навчання – процес оволодіння певним рівнем загальнотрудових, загальновиробничих і спеціальних знань, умінь і навичок діяльності з конкретної професії чи спеціальності, професійною етикою та відповідними професійно важливими якостями і особливостями особистості, які визначають самостійність, ініціативність, підприємливість, відповідальність, активність, професійну мобільність майбутніх працівників. Воно базується на загальній політехнічній освіті та забезпечує перехід від навчальної праці до професійної. У загальноосвітній школі в старших класах технологічного профілю на базі МНВК, міжшкільних навчально-виробничих майстернях, ПТНЗ, спеціальних курсів тощо може бути забезпечене професійне навчання за масовими професіями на рівні I-II кваліфікаційних розрядів.

Суспільно корисна трудова діяльність – різноманітна позаурочна, позакласна діяльність, спрямована на охорону природи, пам'яток історії та культури, благоустрій і естетичну організацію навчального, виробничого і побутового середовища, оснащення навчально-виховного процесу наочними посібниками та дидактичними матеріалами, прояв милосердя, турботи про молодших, організацію роботи дитячих і молодіжних колективів та інші види колективної діяльності, яка сприяє моральному, економічному, екологічному, естетичному, фізичному вихованню учнів.

Продуктивна праця учнів – це педагогічно доцільна, економічно виправдана та суспільно необхідна праця, в якій використовуються принципи виробничої технології та за змістом вона відповідає розумовому і фізичному розвитку учнів на оптимальному рівні напруження їх сил, спрямована на формування всебічно розвиненої особистості, а за характером – відповідає логіці організації праці у певній галузі виробництва. Участь у такій праці виховує у школярів як психологічну та моральну, так і практичну готовність до трудової діяльності у сфері матеріального виробництва й обслуговування та сприяє формуванню активної життєвої позиції. Поєднання навчання з продуктивною працею учнів є одним з фундаментальних принципів педагогічної науки.

Продуктивна праця школярів повинна бути пов'язаною з життєвими проблемами, посиленою, варіативною, добровільною у виборі видів праці, безпечною, бути джерелом пізнання і радості, опиратися на вміння і навички, які учні набувають у процесі навчання. Вона є виправданою лише в тому випадку, якщо сприяє залученню учнів до системи суспільно-трудових стосунків, відповідає санітарно-гігієнічним нормам, вимогам охорони та безпеки праці, психофізіологічним особливостям, нахилам та інтересам учнів. При участі у продуктивній праці необхідно прагнути до того, щоб учні виступали не лише в ролі виконавців, а вчилися планувати й організовувати виробництво, оцінювати його ефективність, знаходити шляхи підвищення економічних показників.

Науково-технічна і прикладна художня творчість учнів – цілеспрямована діяльність учнів, спрямована на отримання нових результатів (мається на увазі як об'єктивна, так і суб'єктивна новизна) у галузі науки, техніки, мистецтва, у результаті якої формується творче ставлення до праці, активна життєва позиція майбутнього працівника і розвиваються творчі здібності, здатність і готовність до винахідницької, раціоналізаторської, дослідницької роботи, уміння самостійно мислити, приймати нестандартні рішення, знаходити нові ідеї. Різновидами такої творчості є науково-дослідна і раціоналізаторська діяльність, художня творчість в галузі декоративно-прикладного мистецтва і дизайну тощо. Всі учні повинні мати можливість випробувати свої сили в різних видах творчої та науково-технічної діяльності.

Сільськогосподарське дослідництво – це цілеспрямована практична діяльність учнів, пов'язана з поглибленим вивченням живої природи, дослідженням шляхів підвищення врожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тварин, виявленням можливостей підвищення рентабельності господарства,

природоохоронною роботою, діяльністю на пришкольніх науково-дослідних ділянках, у навчально-виробничих бригадах, шкільних лісництвах, мікрофермах, теплицях тощо. Трудова підготовка в школі, особливо сільській, має бути максимально пов'язана із сільськогосподарським дослідництвом, яке разом із науково-технічною і прикладною художньою творчістю є провідними чинниками розвитку творчих здібностей та активності школярів.

Всі компоненти трудової підготовки тісно взаємопов'язані й через свою специфіку виконують такі функції: забезпечення технічної, технологічної, економічної та екологічної освіти з опорою на закони і закономірності розвитку людини, природи, суспільства, культури і виробництва, які вивчаються в дисциплінах з основ наук із урахуванням загальнонаукової, загальнокультурної, технологічної та соціальної компетентності на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво; оволодіння засобами практичної та пізнавальної діяльності з урахуванням ролі праці як умов їх життєвого і професійного самоутвердження; ознайомлення учнів з різними напрямками предметно-перетворювальної діяльності; створення умов для професійного самовизначення, у процесі якого учні ознайомлюються зі світом професій, їх потребою на ринку праці, пізнають себе, свої можливості та здійснюють обґрунтований вибір професії з урахуванням власних здібностей, уподобань та інтересів; формування в учнів комплексу особистісних якостей, потрібних людині як суб'єкту сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства; забезпечення умов для реалізації особистісно-орієнтованого підходу до навчання, виховання та розвитку особистості. Зазначені функції конкретизуються з урахуванням вікових особливостей розвитку учнів, змісту та доступності навчального матеріалу, його зв'язків з усіма освітніми галузями, що вивчаються в загальноосвітній школі. Сама ж система трудової підготовки постійно взаємодіє з іншими системами: національного виховання, трудовою діяльністю в цілому тощо.

4. Зміст трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Зміст трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів визначається її завданнями та специфікою і функціями компонентів цієї системи. Тому вирішення проблеми прогнозування і модернізації змісту трудової підготовки школярів стосується переважно трудового навчання, яке інтегрує в собі всі компоненти даної системи. Зміст трудового навчання, перш за все, повинен диференціюватися відповідно до індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів, нахилів і здібностей та соціально-економічного оточення школи. При цьому зміст трудового навчання повинен бути вдосконалений таким чином, щоб випускники школи могли швидко адаптуватися у самостійному житті, цілеспрямовано використати свій потенціал як для самореалізації в професійному й особистому плані, так і в інтересах суспільства й держави. Безпосередньо зміст трудового навчання визначається Державним стандартом освітньої галузі „Технологія” відповідно до основних змістових ліній, які реалізуються у програмах відповідних навчальних дисциплін: художня праця, трудове і профільне навчання, креслення, основи інформатики тощо та факультативів і курсів за вибором. Програми цих предметів і курсів повинні бути мобільними, багатоваріативними, поліфункціональними, зручними для реалізації в школах різного типу як міста, так і села. Для цього необхідно розробити різні моделі навчальних програм для всіх видів загальноосвітніх навчальних закладів I, II і III ступенів, які виступають своєрідними етапами трудової підготовки учнів.

На першому етапі (1-4 класи) зміст трудового навчання будується за модульним принципом і реалізується через навчальну та ігрову діяльність і самообслуговування учнів. На цьому етапі доцільна інтеграція трудового навчання та елементів природознавства, естетичної культури й інших предметів.

Другий етап доцільно розбити на два підетапи. Зміст інваріативних модулів першого підетапу (5-7 класи) пов'язаний в основному із загальнотрудовою підготовкою, яка здійснюється на основі проектно-технологічного підходу за розповсюдженими видами праці виробничого та побутового характеру. Він може диференціюватися в залежності від статі та місцевих умов. Зміст варіативних модулів цього підетапу може бути різноманітним у залежності від регіональних умов, народних традицій, навчально-матеріальної бази школи тощо. Другий підетап (8-9 класи) забезпечує процес підготовки учнів до професійного самовизначення і їх праця носить продуктивний характер на сучасній промисловій техніці. Тому зміст трудової підготовки тут повинен реалізовуватися за двома напрямками. I – вивчення курсу „Людина - професія”, який забезпечує формування знань про професії, їх класифікацію та вимоги до людини, умови праці, шляхи набуття професії, про особистість у психологічному, психофізіологічному і соціальному плані й вмінь аналізувати професії виконувати самоаналіз керувати своєю поведінкою. II – залучення учнів до виконання професійних проб трьох рівнів (репродуктивний, алгоритмічний, творчий) за 5-ма напрямками у відповідності з типами і класами професій. Для їх проведення, особливо у сільських малокомплектних школах, доцільно застосовувати індивідуальне навчання із залученням досвідчених фахівців. На цьому ж підетапі повинна здійснюватися графічна (креслення як окремий навчальний предмет) та інформаційна (основи інформатики) підготовка учнів.

Трудове навчання на третьому етапі у старшій школі пов'язується з відповідним профілем, який обирається добровільно до своїх професійних інтересів, нахилів, здібностей і сприяє загальноосвітньому, загальнокультурному, загальнотрудовому і загальнопрофесійному розвитку учнів. У 10-12 класах трудове навчання може здійснюватись за таким варіантами: 1) якщо школа обрала технологічний профіль, то трудове навчання вивчається поглиблено і може завершитись початковою професійною підготовкою (4-6 годин на тиждень); 2) якщо школа обрала інший профіль, то трудове навчання вивчається за стандартом (2 години на тиждень). Доцільним бачиться введення в старших класах індивідуальної та групової трудової підготовки, широко використовуючи факультативи та курси за вибором.

5. Умови успішної реалізації трудової підготовки школярів.

Загальноосвітні навчальні заклади можуть забезпечити ефективну реалізацію трудової підготовки учнів за таких умов:

- поновлення і розробка законодавчих і нормативних документів з усіх аспектів трудової підготовки школярів;
- проведення комплексних практико-орієнтованих наукових досліджень з проблем трудової підготовки учнівської молоді;
- підготовка сучасного вчителя трудового і початкового професійного навчання, креслення, який би був всебічно підготовлений до реалізації освітньої галузі "Технології" в умовах міського та сільського загальноосвітнього навчального закладу;
- створення багатоваріативних навчальних програм, навчально-методичної та іншої літератури з питань трудової підготовки вченими і висококваліфікованими фахівцями та широке обговорення їх проектів;
- створення на базі кращих освітянських закладів експериментальних майданчиків для апробації навчальних програм, педагогічних технологій, форм трудової підготовки;
- збереження, розширення і створення навчально-матеріальної та навчально-виробничої бази трудової підготовки з врахуванням оновлення її змісту, форм і методів;
- забезпечення охорони життя і здоров'я дітей, безумовне дотримання норм охорони і безпеки праці, вимог ергономічно та гігієнічно раціональної організації трудової діяльності школярів;
- об'єднання зусиль школи, базових підприємств, всіх зацікавлених організацій, установ, сім'ї, осіб у створенні належної навчально-матеріальної бази для трудової підготовки;
- відкриття на базі середніх шкіл філіалів позашкільних установ, зокрема: центрів науково-технічної творчості, станцій юних натуралістів, дитячих і юнацьких центрів творчості, МАН тощо;
- залучення до трудової підготовки учнів батьків, науковців, викладачів ВНЗ, висококваліфікованих фахівців і талановитих народних умільців;
- створення гнучкої та оперативної системи науково-теоретичної та методичної підготовки і перепідготовки вчителів трудового навчання, організаторів позакласної роботи з науково-технічної і прикладної художньої творчості та сільськогосподарського дослідництва.

Ось такими бачаться нам шляхи реформування трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. До їх обговорення запрошуємо всіх читачів нашого збірника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атутов П.Р., Поляков В.А. Роль трудового обучения в политехническом образовании школьников. – М.: Просвещение, 1985. – 128 с.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти: Проект (витяги) // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 1. – С. 11-14.
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. 6. Освітня галузь „Технологія” // Управління школою. – 2004. – № 4. – С.26-28.
4. Коберник О. Концептуальні засади трудової підготовки учнів сільських шкіл. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2004. – № 3. – С. 12-18.
5. Концепція трудової підготовки учнів національної школи України: Проект. / А Вихрущ, М. Гушулей В.Лопух, Г. Терещук, Д. Тхоржевський. // Освіта. – 27.03.1992.
6. Поляков В.А. Проблемы развития современной системы трудового обучения учащихся средней общеобразовательной школы. Дис. ... докт. пед. наук. – М.: НИИ ТО и ПО АПН СССР, 1978. – 432 с.
7. Сидоренко В. Проектно-технологічний підхід як основа оновлення змісту трудового навчання школярів. //Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. - № 1. – С.4-6.
8. Тхоржевський Д.О. Дидактичне дослідження системи трудового навчання. Дис. ... докт. пед. наук. – К.: МО УРСР, КДПІ, 1973. – 393 с.

Резюме. В статті розглядаються концептуальні положення розвитку системи трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів України на сучасному етапі становлення незалежного державного суверенітету.

Ключевые слова: трудовая подготовка, трудовое обучение, трудовое воспитание, профессиональная ориентация, профессиональное обучение, общественно полезная трудовая деятельность, производительный труд, научно-техническое и прикладное художественное творчество, сельскохозяйственное опытничество.

The summary. The article is devoted conceptual positions of system of labour preparation of learning general education institutions of Ukrain at the present stage of becoming independent state.

Key words: labour preparation, labour training, labour upbringing, professional orientation, professional training, labour e vocational counselling, socially useful activity, productive work, scientific and technical and applied creativity, investigation of agricultural.

Одержано редакцією 12.10.2005.

З М І С Т

<i>Постоловський Р.М.</i> До двадцятиріччя кафедри професійної педагогіки і трудової підготовки.....	3
<i>Янцур М.С.</i> Перспективи реформування трудової підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів	4
<i>Кирильчук Ю.В.</i> Проблеми підготовки вчителя освітньої галузі „Технологія”	10
<i>Мегем Є.І.</i> Визначення компонентів системи методичної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання з проектно-технологічної діяльності	13
<i>Разумна Г.І.</i> Навчальний предмет як засіб естетичного виховання майбутніх вчителів трудового навчання	17
<i>Тюска В.Б.</i> Проблема творчості майбутнього педагога у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях	20
<i>Шутяк В.Г.</i> Особистісно-орієнтований підхід у трудовому навчанні молодших школярів	23
<i>Літковець О.Д.</i> Психолого-педагогічні умови формування графічних вмінь в учнів початкових класів	29
<i>Кашуба О. М.</i> Організація навчально-виховної діяльності на основі сприйняття й передачі інформації у початкових школах Німеччини.....	34
<i>Хоронжевський О.М., Янцур М.С.</i> Сформованість знань з культури праці та гігієнічної культури в учнів основної школи.....	38
<i>Войтко А.І.</i> Професійні проби як засіб підготовки учнів 8 – 9 класів до вибору професії.....	43
<i>Саух О.М.</i> Особистісні умови професійного самовизначення.....	45
<i>Ковальська Н.М.</i> До проблеми формування готовності старшокласників до свідомого вибору професії в сфері менеджменту	51
<i>Янцур М.С., Єзерська Н.Р.</i> Професійна спрямованість учнів 9-х класів північно-західного регіону України.....	54
<i>Парховнюк Г. О., Сингаївський Д.В.</i> Формування готовності до професійної діяльності старшокласників з використанням дидактичного комп’ютерного середовища.....	60
<i>Шкворець О.В.</i> Особливості використання образно-асоціативного підходу у проектуванні одягу.....	62
<i>Янцур М.С., Симонович Н.В.</i> Індивідуалізація процесу навчання учнів 8-9 класів конструюванню швейних виробів на основі диференційованих завдань	65
<i>Фещук Ю.В.</i> Шляхи розвитку просторового мислення студентів за допомогою комп’ютерної графіки	69
<i>Войтко А.І.</i> Підготовка студентів до профорієнтаційної роботи з учнями в процесі педагогічної практики.....	71
<i>Бордюк Н.А., Бордюк М.А.</i> Педагогічні особливості вивчення фундаментальних дисциплін студентами спеціальності „Педагогіка і методика середньої освіти. Трудове навчання” в умовах нового освітнього простору	73
<i>Дем’яненко Т.П.</i> Шляхи вдосконалення змісту підготовки учнівської молоді до підприємницької діяльності в процесі трудового навчання.....	77
<i>Пшеничний В.В.</i> Методика навчання студентів розробці конструкторської документації за монопроекцією	80
<i>Федчишин Н.О.</i> Виховуюче навчання в контексті педагогічної теорії І.Ф. Гербарта	81
<i>Васильченко Г.Ю.</i> Проблеми активізації пізнавальної діяльності студентів у вищих педагогічних навчальних закладах	84
<i>Носова І.О.</i> Деякі аспекти професійної адаптації майбутніх вчителів трудового навчання.....	88
<i>Парасюк І.А.</i> Проблеми національно-громадянського виховання студентів	91
<i>Петрук Є.О.</i> Педагогічні коледжі технічного спрямування та стан графічної підготовки в них	95
<i>Козяр М.М.</i> Шляхи вдосконалення графічної освіти студентів в умовах застосування інформаційних технологій	98
<i>Мазурок В.Г.</i> Педагогічні умови формування в студентів системи понять еколого-економічного змісту	103
<i>Набочук Ю.К., Павлова Н.С.</i> Управління розумовою діяльністю школярів на уроках інформатики	112
<i>Білинська В.Л.</i> Роль шкільного садівництва і городництва в навчально-виховному процесі початку ХХ століття	116
<i>Димченко С.С.</i> Педагогічні ідеї та досвід М.І. Різоля в контексті розвитку українського баянного мистецтва	120
<i>Герасименко О.А.</i> Освітні заклади на Волині ХVІ – ХVІІІ століть	125
<i>Маццишина З.А.</i> Виховні аспекти декоративно-прикладного мистецтва в педагогічній думці України початку ХХ століття.....	128
<i>Малафійк І.В.</i> Дидактичний принцип системності.	132
<i>Відомості про авторів</i>	136

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 33

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Лазарчук В.В., Зброжек Д.Г.

Здано до набору 12.11.2005 р. Підписано до друку 30.12.2005 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 21,18. Обл. вид. арк. 21,49. Замовлення № 13/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98,
тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ.** Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 33. — Рівне: РДГУ, 2005. — 138 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 4.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем педагогіки, дидактики, історії педагогіки, теорії і методики трудової підготовки, профорієнтації, виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20